

Catena in Ecclesiasten (e cod. Marc. gr. 22)

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΗΝ

Προκοπίου χριστιανοῦ σοφιστοῦ ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν ἐπιτομή, ἀπὸ φωνῆς Γρηγορίου Νύσσης καὶ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, Ὠριγένους, Εὐαγρίου, Διδύμου, Νείλου [καὶ Ὀλυμπιοδώρου].

ηψπο.τ Ὑπόθεσις τοῦ αὐτοῦ.

ηψπο.1 Τῶν παροιμιακῶν νοημάτων γυμνασάντων τὸν νοῦν, ἡ ἄνοδος νῦν ἐπὶ τὴν ὑψηλοτέραν γίνεται θεωρίαν, πόνων ἔτι δεομένη μειζόνων. Πλὴν ὅμως κατὰ δύναμιν τῆ περι τούτων ἐγχωρητέον ζητήσῃ, τῷ σωτήρι πειθομένοις εἰπόντι· ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς. Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν χορηγήσῃ καὶ πρὸς τοῦτο τὴν δύναμιν. Ταῖς μὲν οὖν ἄλλαις ἀπάσαις γραφαῖς, ἱστορίαις τε καὶ προφητεῖαις, καὶ πρὸς ἄλλα τινὰ τῶν μὴ πάνυ τῆ ἐκκλησίᾳ χρησίμων ὁ σκοπὸς βλέπει· ἡ δὲ τοῦ βιβλίου τούτου διδασκαλία πρὸς μόνην βλέπει τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτείαν, δι' ὧν ἂν τις τὸν ἐν ἀρετῇ κατορθώσῃ βίον ὑψηλομένη, ὑπερτιθεῖσα τὸν νοῦν τῆς αἰσθήσεως καὶ τῶν κατ' αἴσθησιν εἶναι δοκούντων λαμπρῶν, τῶν ἀνεφίκτων αἰσθήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμβάλλουσα. Διὸ κατ' ἐξαιρετόν Ἐκκλησιαστῆς ὄνομα τῷ βιβλίῳ. Τάχα δὲ καὶ πρὸς τὸν Ἐκκλησιαστὴν τὸν ἀληθινὸν ἡμᾶς τῆς ἐπιγραφῆς ὁ λόγος ἀνάγει, τὸν ἐξ ἀπάσης πλάνης τὰ διεσπαρμένα συναγόντα, τὸν ἀληθινὸν βασιλέα, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, πρὸς ὃν φησι Ναθαναήλ· σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ. Εἰ οὖν τὰ ῥήματα ταῦτα τοῦ βασιλέως ἐστὶν Ἰσραὴλ, ὁ δὲ αὐτὸς καὶ υἱὸς ἐστὶ τοῦ θεοῦ, καὶ αὐτὸς ἄρα Ἐκκλησιαστῆς ὀνομάζεται, καὶ μανθάνομεν ὡς ἐπ' αὐτὸν ἡ τῶν παρόντων ῥημάτων ἀναφέρεται δύναμις. 1.1 Ῥήματα Ἐκκλησιαστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ, βασιλέως Ἰσραὴλ ἐν Ἱερουσαλήμ. {Διδύμου.} Προσεκτικὸν ποιεῖ τὸν ἀκούοντα. Οὐ γὰρ ἰδιώτου ἢ τοῦ τυχόντος οἱ λόγοι. Τὰ μὲν γὰρ ἠθικὰ διδάσκων ἑαυτοῦ παροιμίας λέγει, φυσικὰ δὲ παραδιδούς οὐκέτι Σολομῶντος ἀλλ' Ἐκκλησιαστοῦ φησιν. Οὐ γὰρ ἢ Σολομῶν ἀπλῶς καὶ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἢ σοφὸς καὶ θεοῦ διάκονος ταῦτα προφέρεται. Αὐτοῦ γοῦν ἐστὶν εἰπόντος ἀκοῦσαι· οἱ ἐμοὶ λόγοι ὑπὸ θεοῦ εἴρηνται, καθάπερ ἀπο στόλων καὶ προφητῶν. Ἀλλὰ καὶ ὃν ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὰ ῥήματα λαλεῖ τοῦ θεοῦ. Λαλεῖ δὲ βασιλεύων οὐκ αἰσθητῶς ἀλλὰ νοητῶς τοῦ Ἰσραὴλ, τοῦ διορῶντος νοῦ τὰ παρὰ θεοῦ λαλούμενα ῥήματα. Βασιλεύει δὲ οὐκ ἐν τόπῳ ψιλῷ, ἀλλ' ἐν Ἱερουσαλήμ, τῆ τῆς εἰρήνης ὀράσει. {Νείλου.} Ἐκκλησιαστὴν ἑαυτὸν ἐκάλεσεν ὁ Σολομῶν, ὡς πάντας ἀνθρώπους ἐκκλησιάζων καὶ δεσμεύων εἰς ὁμόνοιαν, καὶ ἐν κοινῷ τὴν φυσικὴν παραδιδούς θεωρίαν. {Διονυσίου.} Οὕτω καὶ Ματθαῖος υἱὸν Δαβὶδ ὀνομάζει τὸν κύριον. 1.2 Ματαιότης ματαιότητων, εἶπεν ὁ Ἐκκλησιαστῆς, τὰ πάντα ματαιότης. {Διδύμου.} Καλὰ λῖαν· ὡς. δὲ πρὸς τὸν θεὸν πάντα ματαιότης, τὰ δὲ ὀρώμενα ματαιότης ματαιότητων. Καὶ Δαβὶδ δέ· πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, φησί, πᾶς ἄνθρωπος ζῶν. Εἰ δὲ ὁ ζῶν ἄνθρωπος ματαιότης, ὁ μὴ ζῶν ματαιότης ματαιότητων. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐλθόντας εἰς τὸ νοῆσαι τὴν ἐκκλησίαν καὶ θαυμάζοντας τὴν θεωρίαν τῶν γεγονότων ὁ λόγος φησί· μὴ νομίσητε τὸ ἔσχατον τέλος τοῦτο εἶναι, τὸ ἐν ἐπαγγελίᾳ ἡμῖν ἀποκείμενον. Ταῦτα γὰρ πάντα μάταια ἐνώπιον τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ· μετὰ γὰρ τὴν γνῶσιν τῆς τριάδος μάταιοι τῷ αἰῶνι καὶ κόσμῳ οἱ λόγοι, ὥστε μάτην περὶ τὸν βίον τοῦτον πλανώμεθα, τὸν χρόνον περιττῶς ἀναλίσκοντες. Ὅταν γὰρ φθάσῃ τὸ τέλος, οὐδὲν ἡμῖν τῶν ὀρωμένων παρίσταται, ἡμεῖς δὲ στενάζομεν ὡς μάτην μοχθήσαντες. Ἀνοιγέτω τοῖνυν τὸ οὐς ἡ ἐκκλησία· πρὸς αὐτὴν γὰρ τὰ ῥήματα ὁ Ἐκκλησιαστῆς λαλεῖ, ὅσα περὶ τὸν βίον πλανώμεν καὶ πλανώμεθα, ἧτις ἐστὶ ματαιότης. 1.3 Τίς περισσεῖα τῷ ἀνθρώπῳ ἐν

παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, ᾧ μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον; {Διονυσίου.} Τίς γάρ, ἐκ τῆς τῶν γηϊνῶν ἐργασίας πλουτήσας, δίπηχυς ὑπάρχων τρίπηχυς ἐγένετο; Ἦ τυφλὸς ὢν ἀνέβλεψε; Οὐκοῦν ὑπὲρ τὸν ἥλιον τοὺς πόνοους πεμπτέον· ἐκεῖ γὰρ οἱ μόχθοι τῶν ἀρετῶν διαβαίνουσιν. 1.4 Γενεὰ πορεύεται καὶ γενεὰ ἔρχεται, ἡ δὲ γῆ εἰς τὸν αἰῶνα ἔστηκεν. {σζηολια αυξτορις νομινε ξαρεντ} Ἄλλ' οὐκ εἰς τοὺς αἰῶνας. 1.5 Ἀνατέλλει ὁ ἥλιος καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἔλκει. {Τοῦ Νύσσης.} Δείκνυσιν ὅτι τὸ μέγα τοῦτο στοιχεῖον πανταχοῦ διατρέχει καὶ κατὰ τὴν ἐξουσίαν τὴν ἑαυτοῦ πορεύεται. Εἰ γὰρ ἂν καὶ τὸν δρόμον ἐνήλλαττεν, ἀλλ' εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἔλκει. Τοῦτο δὲ φησι ὄνειδίσαι βουλόμενος τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὅπως παρέβη τὸν τοῦ θεοῦ νόμον, ὃν ἐξ ἀρχῆς ἐδέξατο. Διὸ καὶ γενεὰ πορεύεται καὶ γενεὰ ἔρχεται, καὶ φύλλων δίκην τὸ μὲν φύει τὸ δὲ πίπτει καὶ μαραίνεται. Οὐκ ἂν δὲ τοῦτο πεπόνθαμεν, εἰ τὸν τοῦ θεοῦ νόμον ἐφυλάξαμεν. 1.4βις Ἦ δὲ γῆ εἰς τὸν αἰῶνα ἔστηκεν. {Τοῦ Νύσσης.} Σὺ οὖν κρατῶν ἀρετῆς μιμοῦ τὴν γῆν ἰσταμένην εἰς τὸν αἰῶνα, ὀλίγον αὐτὸς ἔχων τὸν τῆς ἀθλήσεως χρόνον. 1.8 Πάντες οἱ λόγοι ἔγκοποι· οὐ δυνήσεται ἀνὴρ τοῦ λαλεῖν. {σζηολια αυξτορις νομινε ξαρεντ} Πλήττει οὖν ὁ λόγος καὶ τοὺς ἡμελημένως ἀκρωμένους. Καὶ οὐκ ἐμπλησθήσεται ὀφθαλμὸς τοῦ ὄραν, καὶ οὐ πληρωθήσεται οὐς ἀπὸ ἀκροάσεως. {Νείλου.} Ὡς γὰρ χρωμάτων καὶ σχημάτων ἀντίληψις οὐ στενοχωρεῖ τῆς ὀράσεως τὴν δύναμιν, οὐδὲ ἀκοὴν φωνῶν καὶ λόγων θλίβουσιν ἡχοιᾶμφοτέραις γὰρ ταῖς αἰσθήσεσι φυσικῶς πάρεστι τὸ ἀπλήρωτον οὕτως καὶ ἡ ματαιότης, ἅπαξ νικήσασα τῆς χρείας τὸ σύμμετρον ὡς ἀνέφικτον ὄρον κτίσεως, ἐξερρίπισε τῆς ἐπιθυμίας τὸ πρόθυμον. 1.11 Τί τὸ γεγονός; Αὐτὸ τὸ γενησόμενον· καὶ τί τὸ πεποιημένον; Αὐτὸ τὸ ποιηθησόμενον· καὶ οὐκ ἔστι πᾶν πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον. Ὅς λαλήσει καὶ ἐρεῖ· καὶ ἴδε τοῦτο καινόν ἐστιν, ἤδη γέγονε τοῖς αἰῶσι τοῖς γενομένοις ἀπὸ ἔμπροσθεν ἡμῶν. Οὐκ ἔστι μνήμη τοῖς πρώτοις, καὶ γε τοῖς ἐσχάτοις γενησομένοις οὐκ ἔσται αὐτοῖς μνήμη μετὰ τῶν γενησομένων εἰς τὴν ἐσχάτην. {Τοῦ Νύσσης.} Ὡς ἡμῶν ἐξ ὧν εἶπεν ἀντιτιθέντων ὅτι, εἰ πάντα ματαιότης, οὐδὲν γέγονε· τὸ γὰρ μάταιον πάντῃ ἀνύπαρκτον. Τί οὖν τὸ γενησόμενον, ὃ ἐν τῷ εἶναι μένει; Πρὸς ὃ ἀπαντῶν φησι· εἰ τὸ γενησόμενον νοήσεις, μανθά νεις ὡς γέγονεν ἤδη. Σκόπει γὰρ οἷος ἔση καθαρθεὶς καὶ τοὺς θεοὺς χαρακτήρας ἀπολαβών, καὶ γνώσῃ τὸ γενόμενον κατ' εἰκόνα θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν. Διὸ τὰ παρόντα ματαιότης ὠνόμασται, διότι ἐκεῖνο ἐν τοῖς παροῦσιν οὐκ ἔστιν. Εἶτα περὶ ψυχῆς εἰπὼν καὶ σώματος ἐπενήνοχεν, ἐκεῖνο, λέγων, ταῖς [δὲ] χερσὶ τοῦ θεοῦ τὸ σῶμα πεποιήται, ὃ δείξει τοῖς καθήκουσι χρόνοις αὐτὸ ἢ ἀνάστασις. Ἀκολουθῶς οὖν ἐπήγαγεν· οὐκ ἔστι πᾶν πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον ὥστε τοῦτο δεικνύντά τινα λέγειν· τοῦτο καινόν ἐστι καὶ τῷ ὄντι ὑφέστηκεν. Εἶτα ἐπαγωνίζεται λέγων· ἤδη γέγονεν ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἔμπροσθεν ἡμῶν. Εἰ δὲ λήθη τῶν γεγενημένων ἐκράτησεν, οὐ θαυμαστόν· καὶ τὰ νῦν γὰρ ὄντα λήθη συλληφθήσεται. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ οὐκ ἔστιν τοῖς πρώτοις μνήμη, καὶ τὰ ἐξῆς· τῶν γὰρ μετὰ τὴν πρώτην εὐκληρίαν γεγονότων ἀνθρώποις κακῶν ἐξαλείψει τὴν μνήμην τὰ πάλιν ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἐπιγιγνώμενα. 1.1213 Ἐγὼ Ἐκκλησιαστῆς βασιλεὺς ἐγενόμην, βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐν Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἔδωκα τὴν καρδίαν μου τοῦ ἐκζητῆσαι καὶ τοῦ κατασκεψασθαι ἐν τῇ σοφίᾳ περὶ πάντων τῶν γενομένων ὑπὸ τὸν ἥλιον· ὅτι περισπασμὸν πονηρὸν ἔδωκεν ὁ θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων τοῦ περισπᾶσθαι ἐν αὐτῷ. {Διδύμου.} Οὐδὲ γὰρ ἠρκέσθη τῶν ἀνθρωπίνων ἀξιώμασιν, οὐδὲ πρὸς ῥαθυμίαν ἀπέκλινα καὶ τρυφήν, ἀλλὰ κατεσκοπούμην οὐκ ἐν σοφίᾳ οἶαν ἔχουσιν Ἕλληνες, ἀλλ' ἐν τῇ θείᾳ σοφίᾳ. Τί δὲ κατεσκοπούμην; Περὶ πάντων τῶν γενομένων ὑπὸ τὸν οὐρανόν· καὶ τί κατασκεψάμενος εὔρον; Ὅτι περισπασμὸν πονηρὸν, καὶ τὰ ἐξῆς. {Τοῦ Νύσσης.} Περισπασμὸν ὃν μετὰ τὴν παρακοὴν τέθεικε λέγων· ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φάγη τὸν ἄρτον σου. Ἐπίπονον γὰρ τοῦτο. Ἐνθα δὲ περισπασμός, ἐκεῖ καὶ πονηροῦ προαίρεσις πνεύματος, ἐπειδὴ περισπασμῶν

είσιν πονηρῶν ἄξιοι οἱ τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως ἑαυτοὺς ἀποστήσαντες. 1.14 Εἶδον σύμπαντα τὰ ποιήματα τὰ πεπονημένα ὑπὸ τὸν ἥλιον, καὶ ἰδοὺ τὰ πάντα ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος. {Τοῦ Νύσσης.} Οὐκ ἦν γὰρ ὁ συνιῶν ἢ ὁ ἐκζητῶν τὸν θεόν, ἐπειδὴ πάντες ἐξέκλιναν ἅμα ἠχρειώθησαν. Διό φησι· καὶ πάντα ματαιότης. Ἄλλ' οὐκ αἴτιος τούτου θεός, ἀλλ' ἡ ἀνθρωπίνη προαίρεσις, ἣν ὠνόμασε πνεῦμα, οὐκ ἐξ ἀρχῆς ὄν τοιοῦτον, ἀλλ' ἐκ διαστροφῆς ἐξαρμοσθὲν τοῦ κοσμοῦ. 1.1618 Ἐλάλησα ἐγὼ ἐν καρδίᾳ μου τοῦ λέγειν· ἰδοὺ ἐγὼ ἐμεγαλύνθην καὶ προσέθηκα σοφίαν ἐπὶ πᾶσιν οἱ ἐγένοντο ἔμπροσθέν μου ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἡ καρδία μου εἶδε πολλὴν σοφίαν καὶ γνῶσιν. Παραβολὰς καὶ ἐπιστήμην ἔγνω, ὅτι καὶ γε τοῦτο προαίρεσις πνεύματος· ὅτι ἐν πλήθει σοφίας πλήθος γνώσεως, καὶ ὁ προστιθεὶς γνῶσιν προστίθησιν ἄλγημα. {Διονυσίου.} Ἐφυσιώθην μάτην καὶ προσέθηκα σοφίαν, οὐκ ἦν ἔδωκεν ὁ θεός, ἀλλὰ περὶ ἧς φησιν ὁ Παῦλος· ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ τῷ θεῷ ἐστίν. Σολομῶν γὰρ καὶ ταύτην ἐπεπαίδευτο ὑπὲρ τὴν φρόνησιν [ὑπὲρ] πάντων τῶν ἀρχαίων. Δείκνυσιν οὖν ταύτης τὸ μάταιον, ὡς δηλοῖ καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ἡ καρδία μου εἶδε πολλά, σοφίαν καὶ γνῶσιν, παραβολὰς καὶ ἐπιστήμην ἔγνω· σοφίαν δὲ καὶ γνῶσιν οὐ τὴν ἀληθῆ, ἀλλ' ἥτις κατὰ Παῦλον φυσιοῖ. Εἶπε δέ, καθὰ γέγραπται, καὶ τρισχιλίας παραβολὰς, ἀλλ' οὐ τὰς ἐν πνεύματι, ἀλλ' οἷαι τῇ κοινῇ πολιτείᾳ τῶν ἀνθρώπων ἀρμόττουσιν, οἷον περὶ ζώων ἢ φαρμάκων. Διὸ καὶ ἀποσκώπτων ἐπήγαγεν· ἔγνω ὅτι καὶ γε τοῦτό ἐστι προαίρεσις πνεύματος. Πλήθος δὲ γνώσεως, οὐ τοῦ ἀγίου πνεύματος, ἀλλ' ὅπερ ὁ ἄρχων ἐνεργεῖ τούτου τοῦ κόσμου, καὶ ἐπιπέμπει σκελίσαι τὰς ψυχάς, πολυπραγμονεῖν οὐρανοῦ μέτρα, γῆς θέσιν, θαλάσσης πέρατα. Ἄλλ' ὁ προστιθεὶς τούτων γνῶσιν προστίθησιν ἄλγημα. Ἐρευνῶσι γὰρ τὰ τούτων βαθύτερα· τίς ἡ χρεία τοῦ τὸ πῦρ ἄνω χωρεῖν, τὸ δὲ ὕδωρ κάτω; Καὶ μαθόντες ὅτι τὸ μὲν ὡς κοῦφον, τὸ δὲ ὡς βαρὺ, προστιθέασιν ἄλγημα· καὶ διὰ τί μὴ ἀνάπαλιν; 2.1 Εἶπον ἐγὼ ἐν καρδίᾳ μου· δεῦρο πείρασαι ὡς ἐν εὐφροσύνῃ, καὶ ἴδε ἐν ἀγαθῷ. Καὶ γε τοῦτο ματαιότης. {Διονυσίου.} Πείρας γὰρ ἔνεκα καὶ κατὰ συμβεβηκὸς ἀπὸ τοῦ σεμνοτέρου καὶ κατεσκευασμένου βίου ἦλθεν εἰς τὴν ἡδονήν. Εὐφροσύνην δὲ φησιν ἦν ὀνομάζουσιν ἀνθρωποὶ, ἐν ἀγαθῷ δὲ ἂ καλοῦσιν ἀγαθὰ, ἅπερ οὐχ ἱκανὰ ζωοποιῆσαι τὸν κτησάμενον, ἂ ματαιοῖ τὸν πράττοντα. 2.2 Τῷ γέλωτι εἶπον περιφορὰν καὶ τῇ εὐφροσύνῃ· τί τοῦτο ποιεῖς; {Διονυσίου.} Διπλῆν ὁ γέλως ἔχει περιφορὰν· ὅτι τε περιφορὰ γεννᾷ γέλωτας καὶ πενθεῖν οὐ συγχωρεῖ τὰς ἀμαρτίας, καὶ ὅτι οὗτος περιφέρεται, καιροὺς καὶ τόπους ἐναλλάττων καὶ πρόσωπα· φεύγει γὰρ τοὺς πενθοῦντας. Καὶ τῇ εὐφροσύνῃ· τί τοῦτο ποιεῖς; Τί πορεύῃ πρὸς οὐς οὐ θέμις εὐφραίνεσθαι, πρὸς τοὺς μεθύσους καὶ πλεονέκτας καὶ ἄρπαγας; Διὰ τί δὲ ὡς οἶνον; Ἐπειδὴ τὴν καρδίαν οἶνος εὐφραίνει· πραυθύνουσιν γὰρ τοὺς ἀνθρώπους ἐργάζεται. Εὐφραίνει δὲ αὐτὴν καὶ ἡ σὰρξ εὐτακτα κινουμένη καὶ μέτρια. 2.3 Καὶ ἡ καρδία μου ὠδήγησεν ἐν σοφίᾳ καὶ τοῦ κρατῆσαι ἐπὶ εὐφροσύνῃ, ἕως οὗ εἰδῶ ποῖον τὸ ἀγαθὸν τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὃ ποιήσουσιν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἀριθμὸν ἡμερῶν ζωῆς αὐτῶν. {Διονυσίου.} Ὁδηγηθεῖς, φησίν, διὰ σοφίας κατεκράτησα τῶν ἡδονῶν ἐπὶ εὐφροσύνῃ· σκοπὸς δέ μοι τῆς γνώσεως τὸ ἐπὶ μηδενὶ ματαίῳ τὴν ζωὴν ἀσχολῆσαι, εὐρεῖν δὲ τὸ ἀγαθόν, οὗ τις τυχὼν οὐχ ἀμαρτάνει τῆς τοῦ συμφέροντος κρίσεως, ὃ διαρκές ἐστὶ καὶ οὐ πρόσκαιρον, τῇ δὲ ἀπάσῃ ζωῇ παρατείνεται. 2.48 Ἐμεγάλυνα ποίημά μου, ὠκοδόμησά μοι οἴκους, ἐφύτευσά μοι ἀμπελῶνας, ἐποίησά μοι κήπους καὶ παραδείσους, καὶ ἐφύτευσά ἐν αὐτοῖς πᾶν ξύλον πάγκαρπον· ἐποίησά μοι κολυμβήθρας ὑδάτων τοῦ ποιῆσαι ἀπ' αὐτῶν δρυμὸν βλαστῶντα ξύλα· ἐκτησάμην δούλους καὶ παιδίσκας, καὶ οἰκογενεῖς ἐγένοντό μοι, καὶ γε κτήσις βουκολίου καὶ ποιμνίου ἐγένετό μοι πολλὴ ὑπὲρ πάντας τοὺς γενομένους ἔμπροσθέν μου ἐν Ἱερουσαλήμ· συνήγαγόν μοι καὶ γε ἀργύριον καὶ γε χρυσίον, καὶ περιουσιασμοὺς τῶν βασιλέων καὶ τῶν χωρῶν· ἐποίησά μοι ἄδοντας καὶ ἀδούσας, καὶ τρυφήματα

τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, οἰνοχόας καὶ οἰνοχόον. {Διονυσίου.} Θεωρεῖς ὅπως πλήθος οἴκων καὶ ἀγρῶν καὶ τῶν λοιπῶν ὧν φησιν ἀριθμήσας, εἶτα μηδὲν ἐν τούτοις ἐπικερδὲς εὐρώνουδὲ γὰρ τὴν ψυχὴν ἐξ αὐτῶν βελτίων ἐγένετο, οὐδὲ διὰ τοῦτο τὴν πρὸς θεὸν οἰκείωσιν ἐκτήσατο ἀναγκαίως ἐπὶ τὸν ἀληθῆ πλοῦτον καὶ τὴν βεβαίαν ὑπαρξιν τὸν λόγον μετατίθησιν. Δεῖξαι τοίνυν βουλευθεὶς ποῖα τῶν κτημάτων ἴσταται τῷ κτησαμένῳ, μένει τε αὐτῷ διηνεκῶς καὶ σῶζεται, ἐπήγαγε· καὶ γε σοφία ἐστάθη μοι. 2.911 Καὶ ἐμεγαλύνθη καὶ προσέθηκα παρὰ πάντας οἱ ἐγένοντο ἔμπροσθέν μου ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ γε σοφία ἐστάθη μοι. Καὶ πᾶν ὃ ἤτησαν οἱ ὀφθαλμοί μου οὐκ ἀφείλον ἀπ' αὐτῶν, οὐκ ἀπεκώλυσα τὴν καρδίαν μου ἀπὸ πάσης εὐφροσύνης, ὅτι ἡ καρδία μου εὐφράνθη ἐν παντὶ μόχθῳ μου, καὶ τοῦτο ἐγένετο μερίς μου ἀπὸ παντὸς μόχθου μου. Καὶ ἐπέβλεψα ἐγὼ ἐν πᾶσι τοῖς ποιήμασί μου οἷς ἐποίησαν αἱ χεῖρές μου, καὶ ἐν μόχθῳ ᾧ ἐμόχθησα τοῦ ποιεῖν, καὶ ἰδοὺ τὰ πάντα ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος, καὶ οὐκ ἔστι περισσεῖα ὑπὸ τὸν ἥλιον. {σζηολια αυξτορις νομινε ξαρεντ} Καὶ γε σοφία ἐστάθη μοι. Μόνη γὰρ αὕτη μένει, τὰ δ' ἄλλα φεύγει καὶ ἀφίσταται, ὅσα φθάσας ἠρίθμησε. Σοφία τοίνυν ἐστάθη μοι, κἀγὼ δι' αὐτὴν ἐστάθην· ἐκεῖνά τε γὰρ πίπτει καὶ πεσεῖν ποιεῖ τοὺς αὐτοῖς ἐπιτρέχοντας. Ἀλλὰ γὰρ σύγκρισιν θεῖναι τῆς σοφίας καὶ τῶν ὑπ' ἀνθρώπων ἀγαθῶν νομιζομένων βουλόμενος, ταῦτα ἐπήγαγε· καὶ πᾶν ὃ ἤτησαν οἱ ὀφθαλμοί μου οὐκ ἀφείλον ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὰ ἐξῆς, οὐ μόνον τούτους κακίζων τοὺς μόχθους οὐς οἱ ἐν εὐφροσύνῃ τρυφῶντες πάσχουσι μοχθοῦντες, ἀλλὰ καὶ οὐς πρὸς ἀνάγκην καὶ βίαν οἱ ἄνθρωποι μοχθοῦντες ὑπομένουσι, τροφῆς ἕνεκα τῆς ἐφημέρου, ἐν ἰδρῶτι τοῦ προσώπου τὰς τέχνας ἐργαζόμενοι. Ὁ μὲν γὰρ μόχθος πολὺς, φησὶν, ἢ δὲ τέρψις ἢ ἐκ τοῦ μόχθου πρόσκαιρος, οὐδὲν προστιθεῖσα τῷ τερπομένῳ χρήσιμον. Διόπερ τὸ κέρδος οὐδὲν ἔνθα γὰρ οὐκ ἔστι περισσεῖα, οὐδὲ κέρδος ἔνι. Εἰκότως τοίνυν ματαιότης τὰ σπουδασθέντα καὶ προαίρεσις πνεύματος. Πνεῦμα δὲ τὴν ψυχὴν ὀνομάζει· ἢ γὰρ προαίρεσίς ἐστι ποῖα νοῦ κίνησις. Καὶ ὁ Δαβὶδ· εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου. Καὶ γε ἀληθῶς σοφία ἐστάθη μοι, ὅτι με γνῶναι καὶ συνιέναι πεποίηκε τοῦ λέγειν πᾶν ὅτι οὐκ ἔστι περισσεῖα ὑπὸ τὸν ἥλιον. Εἰ τοίνυν ἀγαθοῦ κέρδους ἐπιθυμοῦμεν, εἰ περισσεῖαν θέλομεν, εἰ ἄφθαρτοι ζητοῦμεν εἶναι, μοχθήσωμεν μόχθους τοὺς ὑπὲρ τὸν ἥλιον τρέχοντας. Ἐν τούτοις γὰρ οὐκ ἔστι ματαιότης οὐδὲ προαίρεσις τοῦ εἰκαίου καὶ μάτην ὧδε κάκεῖ περισπωμένου πνεύματος. 2.12 Καὶ ἐπέβλεψα ἐγὼ τοῦ ἰδεῖν σοφίαν καὶ περιφορὰν καὶ ἀφροσύνην· ὅτι τίς ἄνθρωπος ὃς ἐλεύσεται ὀπίσω τῆς βουλῆς σύμπαντα ὅσα ἐποίησεν αὕτη; {Γρηγορίου.} Θαυμάζω τὸν ὅστις ἀλόγως φερόμενος, εἶτα λαβόμενος ἑαυτοῦ, ἐπὶ τὸ δέον ἐπέστρεψεν ὀπίσω τῆς βουλῆς. {Ἄλλο Διονυσίου.} Σοφίαν φησὶ τὴν παρὰ θεοῦ, ἢ καὶ αὐτῷ ἐστάθη, περιφορὰν δὲ καὶ ἀφροσύνην τοὺς ἀνθρωπίνους μόχθους καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶν τέρψιν εἰκαίαν καὶ ἀνόητον. Ταῦτα διαγνοὺς καὶ τί τὸ μέσον αὐτῶν καὶ τῆς ἀληθοῦς σοφίας, μακαρίζων ἐπήγαγεν· ὅτι τίς ἄνθρωπος ὃς ἐλεύσεται ὀπίσω τῆς βουλῆς; Αὕτη γὰρ ἡ βουλή ἡμᾶς σοφίαν τὴν ὄντως διδάσκει, περιφορᾶς τε καὶ ἀφροσύνης ἀπαλλαγὴν χαρίζεται. 2.13 Καὶ εἶδον ἐγὼ ὅτι περισσεῖα ἐστὶ τῆ σοφία ὑπὲρ τὴν ἀφροσύνην, ὡς περισσεῖα τοῦ φωτὸς ὑπὲρ τὸ σκότος. {σζηολια αυξτορις νομινε ξαρεντ} Οὐ κατὰ σύγκρισιν τοῦτο φησιν ἀσύγκριτα γὰρ τὰ ἐναντία καὶ ἄλληλα φθείρονται· ἀλλ' ὅτι τὸ μὲν αἰρετὸν ἔγνω, τὸ δὲ φευκτόν. Τοιοῦτον καὶ τὸ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι τὸ σκότος μᾶλλον ἢ τὸ φῶς. Τὸ γὰρ μᾶλλον τῆς αἰρέσεως τοῦ ἀγαπήσαντος, οὐ τῆς τῶν πραγμάτων συγκρίσεως. {Ἄλλο Νείλου.} Πολλὰ ψηλαφήσας, μόλις εὐρεῖν δεδύνημαι, ἄρας ἑμαυτοῦ τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν πρὸς τὴν βουλήν, ἦνπερ ἡμῖν ὁ Χριστὸς ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐπήγαγεν. Ὡσπερ ἐστὶ φῶτος καὶ σκότου μέσον, τοῦτο σοφίας, τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ περὶ θεοῦ τῆς ἀγνῆς καὶ τῆς εἰρηνικῆς, μεταξὺ καὶ τῆς ἀφροσύνης, τῆς περὶ τὰ πράγματα στρεφομένης τοῦ βίου,

καθέστηκε. Ἐν μὲν γὰρ τῷ φωτὶ πάντα τηλαυγῶς βλέπομεν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, οἱ περὶ τὴν ἀφροσύνην τοῦ βίου ἑαυτοὺς ἀσχολήσαντες οὐδὲν μὲν ἰδεῖν τῶν θείων οὐδὲ διαβλέψαι πρὸς τὰ νοητὰ δύνανται, ἃ δὲ βλέπουσιν οὐκ ὀρθῶς ἀλλὰ καὶ λίαν ἠττημένοι βλέπουσιν· καλὰ γὰρ νομίζουσι τὰ μὴ καλὰ, καὶ πλουσίους νομίζουσι τοὺς κατ' ἀρετὴν πένητας, εὐπρεπεῖς ἡγοῦνται τοὺς πάσης ἀπρεπείας ἐκ τῶν πράξεων γέμοντας. Οἱ δὲ τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ πειθόμενοι τί καλὸν ἀληθῶς καὶ τί πονηρὸν ἴσασι, ποῖά τε τῶν ὄντων ἀγαθὰ· διὸ καὶ πρὸς ταῦτα τὸν ἑαυτῶν βίον ρυθμίζουσι.

2.14 Τοῦ σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ, καὶ ὁ ἄφρων ἐν σκότει πορευέται [κάτω νεύων ἀεὶ καὶ ἐσκοτισμένον ἔχων τὸ ἡγεμονικόν]. {Διονυσίου.} Καὶ μὴν πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐν τῇ κεφαλῇ τοὺς ὀφθαλμοὺς κεκτῆμεθα, κατὰ τὴν τοῦ σώματος θέσιν· ἀλλὰ περὶ τῶν τῆς διανοίας ὀφθαλμῶν λέγει. Ὡσπερ γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ χοίρου εἰς οὐρανὸν οὐκ ἀνανεύουσιν, διὰ τὸ φυσικῶς πεπλάσθαι ἐπὶ γαστέρα νεύειν, οὕτως ὁ νοῦς τοῦ ἄπαξ ἐγγλυκανθέντος ταῖς ἡδοναῖς δυσασποσπᾶστος ἐκεῖθεν ἔχει διὰ τὸ μὴ ἐπιβλέπειν ἐπὶ πᾶσιν τὰς ἐντολὰς τοῦ κυρίου. Καὶ πάλιν ἡ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας ὁ Χριστὸς ἐστίν. Σοφοὶ δὲ οἱ τῇ ὁδῷ αὐτοῦ πορευόμενοι, διὰ τὸ εἰπεῖν αὐτόν· ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός. Δεῖ οὖν πάντοτε τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμοὺς τὸν σοφὸν εἰς αὐτὸν τείνειν τὸν Χριστόν, ἵνα ἐπὶ μηδενί, μήτε ἐπὶ εὐημερίᾳ πράγματος ἐπαίρηται, μήτε ἐπὶ κακοπραγίᾳ ὀλιγωρῇ, τῷ τὰ κρίματα αὐτοῦ ἀβύσσους εἶναι, ὅπερ ἀκριβέστερον γνώσῃ ἐκ τῶν ἐπομένων. Καὶ ἔγνω καὶ γε ἐγὼ ὅτι συνάντημα ἐν συναντήσεται τοῖς πᾶσιν αὐτοῖς. Καὶ εἶπα ἐγὼ ἐν καρδίᾳ μου· ὡς συνάντημα τοῦ ἄφρονος συναντήσεται μοι, καὶ ἵνα τί ἐσοφισάμην ἐγώ; Καὶ ἐγὼ περισσὸν ἐλάλησα ἐν καρδίᾳ μου, διότι ἄφρων ἐκ περισσεύματος λαλεῖ, καὶ γε τοῦτο ματαιότης. Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ μνήμη τοῦ σοφοῦ μετὰ τοῦ ἄφρονος εἰς τὸν αἰῶνα, καθότι ἤδη αἱ ἡμέραι ἐπερχόμεναι τὰ πάντα ἐπελήσθησαν· καὶ πῶς ἀποθανεῖται ὁ σοφὸς μετὰ τοῦ ἄφρονος; {Διονυσίου καὶ Νεΐλου.} Ἡ ἀκολουθία τοῦ λόγου διὰ τῶν ἐπομένων θεραπεύει τοὺς μικροψύχως διακειμένους περὶ ταύτην τὴν ζωὴν, οἷς χαλεπὸν τι τὸ τοῦ θανάτου νομίζεται καὶ αἱ σωματικαὶ ἀνωμαλῖαι, καὶ διὰ τοῦτο κέρδος οὐδὲν τίθενται τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου, διὰ τὸ μηδὲν διαφέρειν ἐν τοῖς συμπτώμασι τούτοις ἐπὶ σοφοῦ τε καὶ ἄφρονος. Τῆς περιφορᾶς οὖν ῥήματα λέγει ῥειψάσης ἐπὶ τὴν ἀφροσύνην, ὅθεν καὶ ἐπιφέρει· ὅτι ἄφρων ἐκ περισσεύματος λαλεῖ, ἄφρονα ἑαυτὸν ἢ καὶ πάντα τὸν οὕτω λογιζόμενον εἰπών. Καταγινώσκων οὖν τῆς ἀτόπου ἐννοίας ταύτης διὸ καὶ ἐν καρδίᾳ ὑποστελλόμενος εἶπεν αὐτήν, δεδοικῶς πάντως τὴν ἐκ τῶν ἀκούσεσθαι μελλόντων δικαίαν κατάγνωσιν ἐπὶ λογισμῷ λύει τῆς ἀπορίας τὴν ἔνστασιν. Τὸ γὰρ "ἵνα τί ἐσοφισάμην;" ἐνδύάζοντος ἦν καὶ ἀμφιβάλλοντος, ἢ καλῶς τῇ σοφίᾳ ἢ μάτην προσανάλωμα, εἴ γε τοῦ ἄφρονος οὐδὲν διαφέρει πλεονεκτήματα, τοῖς αὐτοῖς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ὁμοίως αὐτῷ πάθειν ὑποκείμενος. Διὰ δὲ τοῦτο περισσόν, φησὶν, ἐλάλησα ἐν καρδίᾳ μου, μηδὲν νομίσας εἶναι μέσον σοφοῦ καὶ ἄφρονος, ἐπειδὴ οὐκ ἔστι μνεῖα τοῦ σοφοῦ μετὰ τοῦ ἄφρονος εἰς τὸν αἰῶνα. Παροδικὰ μὲν γὰρ τὰ τοῦ βίου συμπτώματα, εἴτε καθέστηκε λυπηρὰ εἴτε μὴ, περὶ ὧν φησὶν· καθότι ἤδη τὰ πάντα ἐπελήσθη, ἐπειδὴ χρόνου μικροῦ παραδραμόντος λήθη τὰ συμβαίνοντα βιωτικά τοῖς ἀνθρώποις σβέννυται. Καὶ αὐτοὶ δέ, οἷς ταῦτα συμβέβηκεν, οὐχ ὁμοίως μνημονεύονται, εἰ καὶ συμπτώμασι βιωτικοῖς παραπλησίως ὑπήντησαν. Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τούτων μνημονεύονται, ἀλλ' ὥσπερ ἂν σοφίας ἔσχον ἢ ἀφροσύνης, ἀρετῆς ἢ κακίας. Τούτων γὰρ αἱ μνήμαι τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἀμοιβάς, οὐ σβέννυται. Διὰ τοῦτο ἀκολουθῶς ἐπήγαγε· καὶ πῶς ἀποθανεῖται ὁ σοφὸς μετὰ τοῦ ἄφρονος; Θάνατος μὲν γὰρ ἀμαρτωλῶν πονηρός, μνήμη δὲ δικαίου μετ' ἐγκωμίων γίνεται, ὄνομα δὲ ἀσεβοῦς σβέννυται. 2.2223 Ὅτι γίνεται τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ καὶ προαιρέσει καρδίας αὐτοῦ, ὡς αὐτὸς μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον· ὅτι πᾶσαι αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ἀλγημάτων καὶ θυμοῦ περισπασμός

ἔστι, καὶ γε ἐν νυκτὶ οὐ κοιμᾶται ἡ καρδία αὐτοῦ. Καὶ γε τοῦτο ματαιότης ἐστὶ. {σζηολια αυξτορις νομινε ξαρεντ} Τῷ ὄντι γὰρ τοῖς εἰς τὸν περισπασμὸν τοῦ βίου τὴν ψυχὴν ἀσχολοῦσιν ἐπαλγῆς μὲν ἡ ζωὴ, οἷόν τισι κέντροις ταῖς τῶν πλειόνων ἐπιθυμίαις τὴν καρδίαν μαστίζουσα, ἐπώδυνος δὲ ἡ περὶ τὴν πλεονεξίαν σπουδὴ, οὐ τοσοῦτον οἷς ἔχει εὐφραιομένη ὅσον ἀλγυνομένη τοῖς λείπουσιν, καὶ τῆς μὲν ἡμέρας δαπανωμένης ἐν μόχθοις, τῆς δὲ νυκτὸς ἀποπεμπούσης τῶν ὀμμάτων τὸν ὕπνον ταῖς τοῦ κέρδους φροντίσι. Ματαία οὖν ἡ σπουδὴ τοῦ πρὸς ταῦτα βλέποντος. 2.2425 Καὶ οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν ἀνθρώπου, εἰ μὴ ὃ φάγεται καὶ πίεται καὶ δείξει τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀγαθὸν ἐν μόχθῳ αὐτοῦ. Καὶ γε τοῦτο εἶδον ἐγώ, ὅτι ἀπὸ χειρὸς θεοῦ ἐστὶν· ὅτι τίς φάγεται καὶ πίεται πάρεξ αὐτοῦ; {Διονυσίου.} Ὅτι μὴ περὶ αἰσθητῶν βρωμάτων ὁ λόγος νῦν, αὐτὸς ἐποίσει· ἀγαθὸν πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους ἢ εἰς οἶκον πότου, καὶ ἃ τοῖσδε νῦν ἐπήγαγε· καὶ δείξει τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀγαθὸν ἐν μόχθῳ αὐτοῦ. Καίτοι οὐκ ἀγαθὸν τῇ ψυχῇ αἰσθητὸν βρῶμα ἢ πόμα· ἡ γὰρ σὰρξ προστρεφομένη πολεμεῖ τῇ ψυχῇ καὶ στασιάζει κατὰ τοῦ πνεύματος. Πῶς δὲ καὶ οὐ πάρεξ θεοῦ ἄσωτία βρωμάτων καὶ μέθη; Οὐκοῦν περὶ μυστικῶν φησι· πνευματικῆς γὰρ τραπέζης οὐδεὶς μεταλήψεται, μὴ παρ' αὐτοῦ κεκλημένος καὶ τῆς σοφίας ἀκούσας· ἔλθε καὶ φάγε. 2.26 Τί τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ἀγαθῷ; Ἐν προσώπῳ αὐτοῦ ἔδωκε γνῶσιν καὶ σοφίαν καὶ ἐπιστήμην καὶ εὐφροσύνην, καὶ τῷ ἁμαρτάνοντι ἔδωκε περισπασμὸν τοῦ προσθεῖναι καὶ τοῦ συναγαγεῖν, τοῦ δοῦναι τῷ ἀγαθῷ πρὸ προσώπου τοῦ θεοῦ. Ὅτι τοῦτο καὶ γε ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος. {Εὐαγγρίου.} Σημεῖωσαι ὅτι ὁ φαῦλος σοφίαν οὐ λαμβάνει· ὧ συνάψεις τὰ ἐν Ἑσαΐᾳ πρὸς τοὺς οἰήσει σοφούς· μὴ εἴπησ· ναί, γινώσκω αὐτά. Διαφορὰ δὲ σοφίας καὶ γνώσεως αὕτη· ὅτι τὸ μὲν καταλειφθῆναι τὰ ἀληθῆ γνώσεως ἴδιον, τὸ δὲ καὶ κατασκευασθῆναι σοφίας. Ἔτι δὲ διδασκόμεθα ὅτι πρῶτον δεῖ τὰ ἦθη κατορθῶσαι. 3.2 Καιρὸς τοῦ τεκεῖν καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν. {Τοῦ Νύσσης.} Καλῶς ἐν πρώτοις τὴν ἀναγκαίαν ταύτην συζυγίαν τῷ λόγῳ συνέταξε, συνάπτων τῇ γεννήσει τὸν θάνατον· ἔπεται γὰρ κατ' ἀνάγκην τῷ τόκῳ ὁ θάνατος, ἵνα, διὰ τοῦ συνημμένως δειχθῆναι οἷονεὶ κέντρῳ τινί, τῇ τοῦ θανάτου μνήμῃ τοὺς ἐμβαθύνοντας τῇ κατὰ σάρκα ζωῇ καὶ τὴν παροῦσαν ἀγαπῶντας διαγωγὴν διυπνίσει, καὶ πρὸς τὴν φροντίδα τῶν μελλόντων διαναστήσει. Ἦλθε γὰρ ὁ καιρὸς καὶ ἐτέχθη, ἦξει ὁ καιρὸς, ἐν ἧ ὥρᾳ οὐ γινώσκει, καὶ τεθνήξεται. Καὶ Μωσῆς ὁ μέγας τῷ τῆς Γενέσεως βιβλίῳ τὸ τῆς Ἐξόδου συνέζευξεν. Καιρὸς τοῦ φυτεῦσαι καὶ καιρὸς τοῦ ἐκτίλαι τὸ πεφυτευμένον. {Τοῦ αὐτοῦ.} Δεῖ γὰρ ἐκτίλλειν τὰ τοῦ ἐπισπορέως ζιζάνια καὶ καταφυτεῦσαι τὰ τοῦ λόγου σπέρματα τὰ γνησιώτατα, ἐκκόπτειν τὴν κακίαν καὶ καταφυτεύειν τὴν ἀρετὴν. 3.3 Καιρὸς τοῦ ἀποκτεῖναι καὶ καιρὸς τοῦ ἰάσασθαι. {Διονυσίου.} Ἀποκτεῖναι τὸν ἀσύγγνωστα πταίοντα, ἰάσασθαι τὸν ἔχοντα πληγὴν ἀνεξομένην φάρμακον ἐπιδέξασθαι. Καιρὸς τοῦ καθελεῖν καὶ καιρὸς τοῦ οἰκοδομεῖν. {Ὠριγένους.} Τὴν μοχθηρὰν οἰκοδομὴν καθελεῖν, ἀνοικοδομησαὶ καὶ τὴν βελτίονα. 3.4 Καιρὸς τοῦ κλαῦσαι καὶ καιρὸς τοῦ γελάσαι. {Διονυσίου.} Καιρὸς τοῦ κλαῦσαι, ὅτε ὁ καιρὸς τοῦ πάθους, λέγοντος τοῦ κυρίου· ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι κλαύσετε καὶ θρηνήσετε. Γελάσαι δὲ περὶ τῆς ἀναστάσεως· ἡ γὰρ λύπη ὑμῶν, φησὶν, εἰς χαρὰν γενήσεται. Καιρὸς τοῦ κόψασθαι καὶ καιρὸς τοῦ ὀρχήσασθαι. {Διονυσίου.} Ὅταν λογίσηται τις τὸν θάνατον ὄνπερ ἡ τοῦ Ἀδάμ παράβασις ἐπήνεγκε, κόψασθαι· πανηγυρίσαι δέ, ὅταν εἰς νοῦν λάβωμεν ἦν προσδοκῶμεν διὰ τὸν νέον Ἀδάμ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. 3.5 Καιρὸς τοῦ βαλεῖν λίθους καὶ καιρὸς τοῦ συναγαγεῖν λίθους. {Τοῦ Νεΐλου.} Τάχα δι' αἰνίγματος τοὺς ἀκαίρως βληθέντας λόγους, εἴτε δογματικούς εἰς ἀναξίους ἀκοάς, εἴτε καὶ διαφόρους λυπηροὺς ἐσομένους τοῖς ἀκούουσι, λίθους ὀνομάζει. Εἰ καὶ ποτε οὖν τοὺς τοιοῦτους προχείρως τις ὡς λίθους βάλλει λόγους, ἢ τὸν ἄφρονα διὰ τῶν ἀκαίρων ἐπαίνων εἰς οἴησιν ἐπιτρίβοντας, ἢ

φίλον λυποῦντας δοκοῦντι χαριεντισμῶ, ἢ τῶν μυστικῶν ἀνάξιον λόγων σκανδαλίζοντας, τούτους εὐθὺς πρὸς ἑαυτὸν συναγαγέτω σπουδαίως, τοὺς ἀπερισκέπτως ἀποβληθέντας ἀνακαλούμενος λόγους. 3.6 Καιρὸς τοῦ φυλάξαι καὶ καιρὸς τοῦ ἐκβαλεῖν. {Διονυσίου.} Καιρὸς τοῦ φυλάξαι τὴν γραφὴν ἐπὶ τοῖς ἀναξίοις, ἐκβαλεῖν δὲ τοῖς ἀξίοις. "Ἡ καὶ τὸ νομικὸν γράμμα πρὸ τῆς ἐπιδημίας καιρὸς ὑπῆρχε φυλάττεσθαι, ἐκβληθῆναι δὲ ἡνίκα ἦνθησεν ἡ ἀλήθεια. 3.7 Καιρὸς τοῦ ῥῆξαι καὶ καιρὸς τοῦ ῥάψαι. {Ὠριγένους.} Εἰρηνεῦσαι τοὺς μαχομένους, ὃ ἐστι ῥάψαι· ῥῆξαι δέ, ὅταν ἐξάρωμεν τὸν πονηρόν. Καὶ ἕκαστος δὲ τῶν εὐαγγελιστῶν καὶ ἀποστόλων, ῥήξας ἀπὸ νομικῆς ἢ προφητικῆς φωνῆς, ἔραψεν ἐπὶ ἀποστολικὴν καὶ εὐαγγελικὴν φωνήν, οὐ παλαιῶ προσράψας καινόν· πάντα γὰρ πνευματικά. Καὶ αἰρέσεως δὲ ἀποσχιζόμενοι, τῇ ἐκκλησίᾳ προσραπτόμεθα. Καιρὸς τοῦ σιγᾶν καὶ καιρὸς τοῦ λαλεῖν. {Διονυσίου.} Καιρὸς τοῦ λαλεῖν, ὅταν ὧσιν οἱ τὸν λόγον δεχόμενοι ἀκροαταί· τοῦ δὲ σιγᾶν, ἡνίκα διαστρέφουσι τὸν λόγον οἱ ἀκροώμενοι, ὡς φησι Παῦλος· αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ. 3.8 Καιρὸς τοῦ μισῆσαι καὶ καιρὸς τοῦ φιλῆσαι. {Τοῦ Νύσσης.} Ἀγαπητὸν κυρίως τὸ ἀγαθόν· ἀγαπήσεις γὰρ κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἰσχύος καὶ δυνάμεως. "Ἐν δὲ τῇ ἀληθείᾳ μισητόν, ὃ τῆς κακίας εὐρετής. 3.10-11 Εἶδον οὖν τὸν περισπασμὸν ὃν ἔδωκεν ὁ θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων τοῦ περισπᾶσθαι ἐν αὐτῷ. Τὰ σύμπαντα ἃ ἐποίησε καλὰ ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ γε σὺν τὸν αἰῶνα ἔδωκεν ἐν καρδίᾳ αὐτῶν, ὅπως μὴ εὖρη ἄνθρωπος τὸ ποίημα ὃ ἐποίησεν ὁ θεὸς ἀπ' ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους. {Διονυσίου.} Καὶ τοῦτο ἀληθές ἐστιν. Οὐδεὶς γὰρ τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ ὀλοκλήρως καταλαβεῖν δύναται. Ποίημα δὲ τοῦ θεοῦ ὁ κόσμος. Τούτου οὐδεὶς εὐρεῖν τὸ ἀπ' ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους, τουτέστι τὸν τεταγμένον αὐτῷ χρόνον καὶ τὴν ὀρισθεῖσαν ἐπ' αὐτῷ προθεσίαν, δύναται. Ἐπειδήπερ ἄγνοιαν ὁ θεὸς σύμπαντα τὸν αἰῶνα ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἔδωκεν, ὡς φησί τις· τὴν ὀλιγότητα τῶν ἡμερῶν μου ἀνάγγειλόν μοι. Οὕτω πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῖν τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος τούτου, δηλαδὴ τῆς παρουσίας ζωῆς, ἡγνόηται. 3.12-13 Ἔγνων ὅτι οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν ἐν αὐτοῖς, εἰ μὴ τοῦ εὐφρανθῆναι καὶ ποιεῖν ἀγαθὸν ἐν ζωῇ αὐτοῦ. Καὶ γε πᾶς ἄνθρωπος ὃς φάγεται καὶ πίεται καὶ ἴδῃ ἀγαθὸν ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, τοῦτο δόμα θεοῦ ἐστι. {σζηολια αυξτορις νομινε ξαρεντ} Οὐ τὴν μονοφαγίαν καὶ κραιπάλην εἶπεν ἀγαθὴν εὐφροσύνην, ἀλλὰ τὴν μετὰ τοῦ ποιεῖν ἀγαθὸν ἐν ζωῇ αὐτοῦ. Τότε γὰρ ὄντως εὐφροσύνη καὶ δόμα θεοῦ ἢ ἀπόλαυσις γίνεται, ὅταν ταῖς τῶν πενήτων παραμυθίας ἐντρυφῶσα ἢ ψυχὴ τὴν ἐκ τῆς ἀνταποδόσεως ἐορτάζει εὐφροσύνην. 3.14 Ἔγνων ὅτι πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ θεός, αὐτὰ ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα· ἐπ' αὐτῶν οὐκ ἔστι προσθεῖναι καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν, καὶ ὁ θεὸς ἐποίησεν αὐτὰ ἵνα φοβηθῶσιν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. {Διδύμου.} Περὶ τῶν ὀρατῶν ὁ λόγος κτισμάτων. Τὰ μὲν γὰρ ἀδιάδοχα, τὰ δὲ τῇ διαδοχῇ μέχρι τέλους παραμένει, μήτε προσθήκης δεόμενα μήτε τῆς κατ' ἔννοιαν, ὡς περιττά, τινὸς ἀφαιρέσεως. Οἱ δὲ τὸν λόγον αὐτὸν ὡς οἶόν τε διὰ θεωρίας εὐρίσκοντες ἐκπλήττονται τοῦ δημιουργοῦ τὴν σοφίαν. Ἐμφυτον γὰρ ἡμῖν ὁ θεὸς τὸν διὰ τῆς τούτων εὐαρμοστίας φόβον ἐνέβαλεν, ἀναλογιζομένοις τὸν ποιητὴν. "Ὅρα δὲ ὅτι οὐκ εἶπεν· ἵνα φοβηθῶσι "τὸν θεόν", ἀλλὰ· "τὸ πρόσωπον αὐτοῦ". Πρόσωπον γὰρ κυρίου ἐπὶ ποιῶντας κακά, πρόσωπον δὲ θεοῦ προηγουμένως ὁ υἱός, κατὰ τὸ ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου καὶ σωθησόμεθα. 3.15 Τὸ γενόμενον ἤδη ἐστὶ, καὶ ὅσα τοῦ γενέσθαι ἤδη γέγονε, καὶ ὁ θεὸς ζητήσει τὸν διωκόμενον. {Διδύμου.} Εἴ τι γέγονε, φησί, νῦν ἔστι, καὶ ὅσα μέλλει γίνεσθαι ἤδη γέγονε παρὰ τῷ θεῷ. Ὁ γὰρ ἀρχιτέκτων τῆς μεγάλης ταύτης καλλιπόλεως οὐδὲν ἔχει ἀτελές· κἂν γὰρ καθ' ἐκάστην ποιῆ, ἀλλ' οὐδὲν καινὸν ἢ πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον. Ἐκδικεῖ δὲ ὁ θεὸς τὸν διωκόμενον, εἴτε ὑπὸ ἀνθρώπων εἴτε ὑπὸ ἀμαρτίας καὶ τῶν ταύτην ἐνεργούντων δαιμόνων. 3.1617 Καὶ ἔτι εἶδον ὑπὸ τὸν ἥλιον τόπον τῆς

κρίσεως, ἐκεῖ ὁ ἀσεβής, καὶ τόπον τοῦ δικαίου, ἐκεῖ ὁ εὐσεβής. Εἶπον ἐγὼ ἐν καρδίᾳ μου· σὺν τὸν δίκαιον καὶ σὺν τὸν ἀσεβῆ κρινεῖ ὁ θεός· ὅτι καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι καὶ ἐπὶ παντὶ ποιήματι. {Ωριγένους.} Ἐν τόπῳ μὲν οὖν κρίσεώς φησιν εἶναι τὸν ἀσεβῆ, οὐκ ἔτι δὲ καὶ τὸν δίκαιον. Ἀκόλουθον δὲ τῷ τοῦ δικαίου ἀντιτάξαι τόπῳ τὸν τοῦ ἀδίκου, εἰ μὴ τὸν τῆς κρίσεως· τὸ δὲ σὺν ἐν τόπῳ παραλαμβανόμενον παρίστησιν ὅτι οὐ καθ' ἕνα κρινόμεθα, ἀλλ' ὑφ' ἕνα καιρὸν πάντες. 3.18 Ἐκεῖ εἶπον ἐγὼ ἐν καρδίᾳ μου περὶ λαλιᾶς υἰῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι διακρινεῖ αὐτούς ὁ θεός, καὶ τοῦ δεῖξαι ὅτι αὐτοὶ κτήνη εἰσὶ. {Διδύμου.} Τουτέστιν· εἰ περὶ λαλιᾶς μέλλει κρίνειν ὁ θεὸς τοὺς υἰοὺς τῶν ἀνθρώπων, παντὸς ἀργοῦ ῥήματος ἀπαιτῶν λόγον, πῶς οὐχ οἱ μὲν εὐσεβεῖς ἄξιοι κριθέντες τῆς ὄψεως τοῦ δικάζοντος στήσονται μετὰ παρρησίας, οἱ δὲ ἀσεβεῖς διακριθέντες καὶ χωρισθέντες αὐτῶν κτήνη λογισθήσονται, τὴν ἐκείνων ἄλογον μιμησάμενοι διαγωγὴν, καὶ οὔτε εἰς κρίσιν ἐλευσόμενοι, κατὰ τὸν Δαβίδ; 3.2021 Τὰ πάντα πορεύεται εἰς τόπον ἕνα· τὰ πάντα ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ χοός, καὶ τὰ πάντα ἐπιστρέφει εἰς τὸν χοῦν· καὶ τίς εἶδε τὸ πνεῦμα υἰῶν τοῦ ἀνθρώπου εἰ ἀναβαίνει αὐτὸ εἰς ἄνω, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ κτήνους εἰ καταβαίνει αὐτὸ κάτω εἰς τὴν γῆν; {Διδύμου.} Εἰ μὲν ἐξ οἰκείου προσώπου τοῦτο ὁ σοφὸς λέγει, οὕτως ἂν λέγοι· τίς οἶδεν εἰ ὁ κτηνώδης ὑψωθήσεται, ὡς τὰ ἔθνη καὶ ὁ ληστής, καὶ οἱ ἄνθρωποι ταπεινωθήσονται, ὡς ὁ Ἰσραὴλ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι; Οὐκ ἀμφιβάλλον δὲ ταῦτα λέγει, μακαρίζων δὲ τὸν εἰδότα τοῦτο ἀξίως πολιτευόμενον. Εἰ γὰρ καὶ πρὸς τὴν γῆν ὁμοίως ἢ σὰρξ ἡμῶν ἐπιστρέφει, ἀλλ' ὅμως τὸ μὲν τῶν κτηνῶν πνεῦμα μετὰ τῆς σαρκὸς ἀναλύεται, τὸ δὲ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν αὐτὸ δεδωκότα χωρεῖ. Ὁ τοίνυν εἰδὼς ὅτι αὐτὸς ἐνέπνευσεν αὐτό, πάντως πολιτεύεται ἀξίως. 3.22 Καὶ εἶδον ὅτι οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν εἰ μὴ ὁ εὐφρανθήσεται ἄνθρωπος ἐν ποιήματι αὐτοῦ, ὅτι αὐτὸ μερὶς αὐτοῦ· ὅτι τίς ἄξει αὐτὸν τοῦ ἰδεῖν ἐν ᾧ ἂν γένηται μετ' αὐτόν; {Νείλου.} Ἀγαθὸν οὖν, φησίν, οὐ πλούτου συλλογὴ οὐδὲ σώματος ἰσχύς οὐδὲ κάλλους ὥρα, ἀλλ' ὅπερ εὐφρανθῆ ἄνθρωπος ἐν τῷ ποιήματι αὐτοῦ, τὴν εὐφροσύνην παρέχων αὐτῷ τὴν αἰώνιον. Εἰ δὲ οὐδεὶς ἡμᾶς ἄξει θεάσασθαι τὰ μεθ' ἡμᾶς γενόμενα, πῶς τὸν ἡμέτερον κόπον περὶ τῶν ἐνταλθέντων μεθοδεῦσαι δυνάμεθα; Οὐδὲ γὰρ ἴσμεν τί τέξεται ἢ ἐπιούσα. 4.1 Καὶ ἐπέστρεψα ἐγὼ καὶ εἶδον σὺν τὰς συκοφαντίας τὰς γενομένας ὑπὸ τὸν ἥλιον· καὶ ἰδοὺ δάκρυον τῶν συκοφαντούμενων, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ὁ παρακαλῶν, καὶ ἀπὸ χειρὸς συκοφαντούντων αὐτούς ἰσχύς, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ὁ παρακαλῶν. {σξηολια αυξτορις νομινε ξαρεντ} Ἐπέστρεψα, φησί, πόθεν ἐκ τῆς βιωτικῆς ἀχλύος πολλαὶ καὶ διάφοραι συκοφανταίαι γίνονται· καὶ οἱ μὲν διὰ φθόνον, οἱ δὲ διὰ πλεονεξίαν, οἱ δὲ διὰ φιλοπρωτείαν συκοφαντεῖν εἰώθασι. Καὶ ἰδοὺ, φησί, δάκρυον τῶν συκοφαντούμενων, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτούς ὁ παρακαλῶν. Καὶ μὴν εἰσιν οἱ τῷ λόγῳ παρακαλοῦντες πολλοί, ἀλλὰ τοῖς ἔργοις οὐδεὶς. Τίς γὰρ χωρὶς ὑποστολῆς τὸν συκοφάντην ἠλεγξεν; Οὐ γὰρ πρὸς τὸν συκοφαντούμενον τὸν ἀγῶνα μεριζόμεθα, οὐ κοινωνοῦμεν αὐτοῦ δεσμῶν ἢ φυλακῆς, ἀλλ' οὐδὲ χρήμασιν αὐτὸν τοῖς ἡμετέροις λυτρούμεθα. Καὶ ἀπὸ χειρὸς συκοφαντούντων ἰσχύς, ἀπὸ τε ἀξιωματῶν καὶ γένους καὶ πλούτου, καὶ διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν ἐπαμύνοντα πλεονάζει τοῖς ἀσθενέσι τὸ δάκρυον. 4.23 Καὶ ἐπήνεσα ἐγὼ σὺν τοὺς τεθνηκότας τοὺς ἤδη ἀποθανόντας ὑπὲρ τοὺς ζῶντας, ὅσοι αὐτοὶ ζῶσιν ἕως τοῦ νῦν· καὶ ἀγαθὸς ὑπὲρ τοὺς δύο τούτους ὃς οὐπω ἐγένετο, ὃς οὐκ εἶδε σὺν τὸ ποιῆμα τὸ πονηρὸν τὸ πεποιημένον ὑπὸ τὸν ἥλιον. {σξηολια αυξτορις νομινε ξαρεντ} Θάνατον οὐ τὸν κοινὸν τοῦτον λέγει, ἀλλ' ἕτερον, ὃν οἱ ἀποθνήσκοντες ἐν ἐπαίνῳ πολλῷ εἰσιν, ὡς εὐρόντες τὸν εἰς ζωὴν ἀνακαινίζοντα θάνατον. Οὐ τοίνυν φησὶ "ἐμακάρισα", ἀλλ' "ἐπήνεσα". Ἐπαινος δὲ κυρίως ἐπὶ τῶν ζώντων ἐστίν. Καὶ τίνας ἐπήνεσα; Τοὺς τεθνηκότας τῆ ἀμαρτίας, τοὺς ἐσταυρωμένους τῷ κόσμῳ, τοὺς μηδὲν τιθεμένους τὸν ἀνθρώπινον βίον, ἐπειδὴ οὔτε συκοφαντοῦσιν οὔτε συκοφαντοῦνται. Τῷ γὰρ κρινομένῳ περὶ χιτῶνος ἀφίαισι

καὶ τὸ ἰμάτιον, καταφρονοῦσι δόξης, ὑπὲρ ἀκτημοσύνης αὐτοῖς ὁ δρόμος. Οὗτοι ἐπαινέτοι ὑπὲρ τοὺς ζῶντας τῇ ἀμαρτίᾳ. Ἄγαθος δέ, φησὶν, ὑπὲρ τοὺς δύο ὅστις οὐπὼ ἐγένετο, οὐ τὸν μήπω τεχθέντα λέγων· πῶς γὰρ ἀγαθὸς ὁ μὴ γεγονώς; Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸν ἑαυτὸν τοῖς βιωτικοῖς ἐπιμίξαντα πράγμασι καὶ μεταξὺ τῶν συκοφαντηθέντων ἢ συκοφαντησάντων στραφέντα, εἶτα τούτων ἀποσχόμενον καὶ τεθνηκότα τῇ κοσμικῇ πολιτείᾳ, ἐπήνεσεν ὑπὲρ τοὺς ἐν ταύτῃ ζῶντας, καθ' ὑπεροχὴν τινα βίου ἀγαθὸν αὐτὸν καλεῖ καὶ ὑπὲρ ἐκεῖνον ἐπαινεῖ καὶ θαυμάζει τὸν μηδὲ ὅλως ἐν τοῖς βιωτικοῖς θορύβοις γενόμενον. 4.4 Καὶ εἶδον· ἐγὼ σύμπαντα τὸν μόχθον καὶ σύμπασαν ἀνδρείαν τοῦ ποιήματος, ὅτι αὐτὸ ζῆλος ἀνδρὶ ἀπὸ τοῦ ἑτέρου αὐτοῦ· καί γε τοῦτο ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος. {Εὐαγγρίου.} Μάταιοι μετὰ τῶν ζηλούντων οἱ ἐπὶ δυναστεία ζηλούμενοι ἢ χρήμασιν ἢ ψευδοδοξίᾳ. 4.5 Ἄφρων περιέλαβε τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ἔφαγε τὰς σάρκας αὐτοῦ. {σξηολια αυξτορις νομινε ξαρεντ} Καὶ τῶν ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ φυομένων κακῶν ἐμπιπλάμενος ζῶν, κατὰ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, καὶ τοῖς σαρκικοῖς ἔργοις τρεφόμενος. 4.6 Ἄγαθὸν πλήρωμα δρακὸς ἀναπαύσεως ὑπὲρ πλήρωμα δύο δρακῶν μόχθου καὶ προαιρέσεως πνεύματος. {Νείλου.} Κρεῖσσον ὀλίγον τῷ δικαίῳ ὑπὲρ πλοῦτον ἀμαρτωλῶν πολύν. Ἡ οὐχὶ κρεῖττον ἐν ὀλίγοις ἀναπαύεσθαι καὶ μὴ ἐν πολλοῖς περισπᾶσθαι καὶ κινδύνοις ὑφίστασθαι κακώσεως πνεύματος; Οὐδὲν γὰρ οὕτω τὸ πνεῦμα κακοῖ καὶ αἱ τοῦ πλούτου φροντίδες, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος.